

Korona Günlerinde #ONLINEARKEOLOJİ

aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/blog-yazarligi/korona-gunlerinde-onlinearkeoloji

Koronavirüsle birlikte arkeoloji de yeni bir yola girdi. Çevrimiçi konferanslar pek çok bilim dalı gibi arkeolojide de evde kalınan günlerin yeni etkinliği oldu. Bu iletişim biçimi, bundan sonrasının da geri dönüşsüz bir şekilde değişmesine neden olacak. Konferansların pek çok kanaldan düzensiz bir şekilde çok sayıda yapılması “reytinglerin” üç ayda sıfırlanmasına neden olsa da gelecekte bir organizasyonla bunların etkili hale getirilmesi mümkün ve gerekli görünüyor.

Fotoğraf: Osman Çapalov Kaynak : https://www.instagram.com/p/CBsn6oGH_6W/?igshid=23jym2qek4qh

Mart ayından itibaren koronavirüsün Türkiye ve dünyanın pek çok ülkesine yayılması ve COVID-19 hastalığının üç buçuk ay gibi kısa bir sürede milyonlarca insanı etkilemesi bilimlerde ve bir bilim dalı olan arkeolojide de büyük değişimleri doğurdu. Evde kalınan günlere kadar adını neredeyse hiç duymadığımız, hiç kullanmadığımız uygulamalar bir anda bilgisayar ve telefonlarımıza yüklendi. Böylelikle kendi karantinamızı meslektaşlarımızla gidermeye başladık. Aslında bu uygulamalar uzun süredir vardı, bizler onlara ihtiyaç duymuyorduk. Evrim sürecinde, teknolojik/kültürel değişim süreçlerinde de olduğu gibi, bu uygulamalar da ihtiyaç olunca gizlendikleri yerlerden çıkarıldı ve egemenliklerini ilân ettiler.

İnsanların bir araya gelmesiyle yapılan “eski tip” arkeoloji konferansları ve sempozyumlarından çok azı internet ortamında yayınlanıyordu. Bu yayınları daha önceden yapan kişi ve kurumlar teknik olarak korona günlerine daha hazırlıklıydı. İnternet altyapısının ve uygulamaların bu oranda bir talebi karşılamaya henüz çok da hazır olmadığı da zamanla ortaya çıktı.

Yapılan bir konuşmayı canlı ya da kayıttan yayımlama ihtiyacı arkeologlar arasında bu günlere kadar pek rağbet görmemişti. Bunun nedenlerinden bir tanesi aslında geçmiş arşivleyen bir bilim dalının kendi arşivini oluşturmaya ilgi göstermemesiydi belki. Bir başka neden de olasılıkla konuşmacıların genel eğilimlerinin bunların arşivlenmesini istememelerine neden olmasıydı belki. Eskiden “söz uçar, yazı kalır”dı, artık sözler de görüntüler de kalıyor.

Müze sadece bir bina değilmiş

Ölüm riski karşısında müze ve ören yerleri ile eğitim binalarımız ise ilk vazgeçtiğimiz yerlerimiz oldular. Yaşamak için bunların maddesel varlığından, binalarından, yerlerinde vazgeçebiliriz, ancak müzelerden de, ören yerlerinden de, üniversitelerdeki eğitimden de vazgeçemeyiz.

Müzelerin tedbirler kapsamında kapatılması ilan edildikten hemen sonra Troya Müzesi’nin sosyal medya hesaplarında bir hareketlilik oluşmaya başlamıştı. Normalde çok fazla yapılmayan paylaşımların sayısı da niteliği de değişmeye başlamıştı. Ardından Troya Müzesi’nden ilk duyuru geldi, müze müdürü Rıdvan Gölcük bir canlı yayın yapacaktı. O duyurunun yapıldığı gün benim gibi pek çok kişi daha “canlı yayın”ın ne olduğunu bile bilmiyordu. Müzeler genellikle pasif kurumlar olarak bilinirler, sosyal medyada bizlerle pek konuşmazlar. Ancak koronavirüse ilk tepki Troya Müzesi’nden gelmişti, mesaj aslında şuydu: “bir arada olamasak da iletişimi koparmayacağız”. Troya Müzesi personeli bizleri kimi zaman bir vitrinin önünde, kimi zaman müdürün odasında ağırladı. Bunlar arkeolojiyle ilgili ilk canlı yayınlar olması yanında Türkiye’de müzelerin de değişiminin mil taşlarından birini oluşturdu.

Koronavirüsün ülkeye girmesinin hemen ardından Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Sanal Müze uygulamasına hızlı bir şekilde pek çok yeni müzenin eklenmesini de önemli bir gelişme olarak hatırlamak gerekir. Bu sayede müzelere erişimde zaman ve mekan sınırları da kaldırılmış oluyor, gecenin ikisinde yüzlerce kilometre uzaktaki bir müzeyi yerinizden kalkmadan gezebiliyorsunuz. Aynı tadı vermediği söylenebilir, ancak sınırların ve engellerin kaldırılmasındaki niteliği açısından büyük bir ileri adımdır. Zaten sanal müze, gerçek müze ile aynı deneyimi yaşatma iddiasında değildir.

Sosyal medya yayıncılarının gücü

Sosyal medyada canlı arkeoloji yayınlarını başlatan ilk yayıncılar kendi hesapları veya kendi web sayfaları olan bir ya da birkaç kişilik küçük ekiplere sahip yayıncılar oldu. ArkeolojiHaber 3 Nisan 2020 günü ilk canlı yayını instagram üzerinden gerçekleştirdi. Daha sonrasında Arkeologlar Derneği’ne ait hesaptan ve ArkeoMedya gibi başka pek çok kanaldan canlı yayınlar başlatıldı. Sosyal medyanın bu kadar yoğun kullanımına alışkın değildik, herkes canlı yayın bombardımanı altında kalmıştı. Yaşanan teknik aksaklıklara rağmen özellikle Nisan ayında gerçekleştirilen her yayın çok sayıda kişi tarafından takip edildi.

Online Arkeoloji Konferanslarının şampiyonu: Uşak Üniversitesi

Türkiye’de arkeoloji bölümlerinin lokomotifleri koronavirüse kadar çok sayıda personeli olan, büyük ve köklü merkez üniversiteler olarak rahatlıkla görülebilirdi. At yarışıyla ilgilenenler bilir, bir koşuyu kazanma ihtimali düşük görünen atın ganyanı (kazandırma oranı) favori olanlardan çok daha yüksektir. 9 Nisan 2020 günü Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Rainer Czichon’dan Türkiye üniversitelerindeki üniversitelerin arkeoloji bölümü personeline gönderilen online konferans daveti son düzlükte -kurulma tarihi itibarıyla- arkalardan gelen sürpriz bir oyuncunun koşunun sonucunu değiştirmek ve hepimize çok fazla kazandırmak üzere olduğunun ilk haberi idi. Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü online arkeoloji konferanslarının öncüsü oldu. Bu sayede Türkiye arkeolojisinde merkez-taşra arasındaki güç dengeleri yeniden düşünölmeye başlandı. Başka arkeoloji bölümleri de çok değerli benzer yayınlar yapmaya sonradan başlasa da hiçbirinin etkisi ve katılımı Uşak Üniversitesi konferansları kadar olmadı.

12 Nisan 2020, Pazar günü gerçekleşen Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nün ilk konferansına etkileşimli olarak 250 kişi katıldı, 250 kullanılan uygulamanın üst sınırıydı, aynı konferansı çok daha fazla kişi ise etkileşimli katılımcı olmadan izledi. Konferansın ardından katılımcıların sesli ve görüntölü olarak soru sorma imkanına sahip olması, konferansın çok daha verimli olmasını sağladı. Konferansı veren, katılan, sorularıyla, yorumlarıyla katkıda bulunan kişiler değerlendirilerek daha ilk konuşmadan itibaren bu seri, bir katılımcının yorumunda belirttiğı üzere “arkeolojinin süper ligi” olarak tanımlandı.

Kaynak: usak.edu.tr

Uşak Üniversitesi koronavirüs yüzünden sempozyumların, konferansların ve diğer bilimsel etkinliklerin fiziksel olarak yapılamadığı bir dönemde Türkiye’de arkeolojiyi bir araya getiren ve tartışmaların, bilimsel bilgi paylaşımının çok verimli bir şekilde yapıldığı harika bir ortamı yarattı. O tarihten itibaren herkes pazar günleri saat 17.00’yi takvimine işaretledi, pek çok kişi etkileşimli konferansa katılma fırsatını kaçırmamak için yarım saat öncesinden konferans bağlantısına tıklayıp bekledi.

Normalde, Türkiye’deki en büyük arkeoloji etkinliği olan Kazı Sonuçları Sempozyumu’nda, açılış konuşmaları hariç, fiziksel olarak bir konuşmaya yüz kişinin katılması bile pek mümkün değilken Uşak Üniversitesi Online Arkeoloji Konferansları’nda yüzlerce kişi onlarca konuşmacı ve katılımcıları can kulağıyla dinledi. En önemlisi ise bu konferanslarda öğrencilerden duayen profesörlere herkese aynı söz hakkının sunulmasıydı. Normalde asla elde edemeyeceğimiz bu adil fırsat tüm katılımcılara sağlandı. Koronavirüsün arkeolojimize kattığı en önemli şeylerin başında gerçek anlamda katılımcı bir konferansın, bilimsel tartışmanın nasıl olduğunu hep beraber görebilmek olduğu rahatlıkla düşünülebilir. Bundan sonra konferanslarda, sempozyumlarda fiziksel olarak bir araya geldiğimizde de Uşak Üniversitesi online arkeoloji konferanslarında tadına vardığımız bu katılımcılığın, bu çok sesliliğin bizimle kalacağını umuyorum. Bunun güzelliğini ve değerini sekiz konferansta gayet güzel anladık. Bu konferanslara tadı damağımızda kalacak şekilde iki aydan sonra ara verildi.

Arz talepten çok olursa...

Evde kaldığımız günlerde, en azından benim takip ettiğim kadarıyla, “ana akım” olarak adlandırabileceğim yayıncılar tarafından haftada en az beş-altı online arkeoloji konferansı gerçekleştirildi. Takip etmediğim kanallarda sanırım haftada 10-14 civarında online arkeoloji canlı yayını gerçekleştirilmiştir. Nisan ve Mayıs ayları izleyici sayılarının zirve yaptığı aylardı. Mayıs ortalarından itibaren katılımcılar/izleyiciler belli bir doygunluk seviyesine ulaşp yayınlara artık ilgi göstermemeye başladılar. İlk günlerin heyecanı çabuk bitmişti. Bunda yayıncıların yapmış olduğu hataların da büyük payı var.

Arkeoloji ile ilgili canlı yayın yapanlar kendi aralarında organize olmayı başarabilmiş olsalardı (mesela Arkeologlar Derneği buna öncü olabilirdi) canlı yayınlar bu denli hızlı bir şekilde tüketilmemiş olurdu. İktisatın temel teorisidir, bir şey ne kadar çok talep edilirse değeri o kadar artar ancak arz mevcut talep miktarından fazla olursa da o şeyin değeri düşer. Dolayısıyla arkeoloji canlı yayınlarının değerinin ve “reytinginin” düşmesi doğrudan doğruya bu sürecin yayıncılar tarafından iyi yönetilememiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Arkeomedia, Özcan Dursun - Çiler Çilingiroğlu - Yılmaz Selim Erdal Kaynak:
<https://m.youtube.com/watch?v=rXdPAXBU6KQ>

Arkeolojiyle ilgili yayın yapan bağımsız sosyal medya yayıncılarının desteklenmesi mutlaka gereklidir ve önemlidir. Ancak bu yayıncılar kendi aralarında organize olmadıkları için çok zaman aynı gün aynı saate denk gelen iki ya da üç konuşmayı yapıldı. Nasıl olsa internette bulunur denilerek canlı izlenmeyen konuşmalar da daha sonrasında arayıp bulunmadı. Çünkü bazı günler hevesle yedi-sekiz saat canlı yayın izleyen insanlar beş gün önceki yayını bulup izlemeye fırsat bulamaz.

Değişen kanallar, değişmeyen konuşmacılar

Canlı arkeoloji yayınların iki buçuk ay gibi kısa bir sürede tüketilmesindeki en önemli etkenlerden bir tanesi de ne yazık ki çok sesliliğin bu yayınlara istenilen ölçüde yansıtılamamasıdır. Hevesle ve zaman ayırarak bunları düzenleyen iyi niyetli yayıncılar genellikle hep aynı isimleri yayınlarına çıkarmayı tercih ettiler, birbirlerini takip ettiler. Bir kanalda çıkan konuşmacıyı üç gün sonrasında kendi canlı yayınlarına davet ettiler. Daha önce bir konferansını bir kanalda izlemiş olduğumuz kişiler başka kanallarda ikinci, üçüncü, beşinci kez konuşmaya başladılar. Bu da kendilerinin arz/talep dengelerini “reytingler” açısından olumsuz etkiledi.

Kendisine davet gönderilen konuşmacılar daha iki gün önce bir konuşma yapmış olduklarını düşünerek bu davetleri kabul etmeyi ertelemiş olsalardı, bu denli hızlı bir “reyting” kaybıyla karşı karşıya kalınmazdı. Ayrıca bu, sesini bugüne kadar duymadığımız değerli başka bilim insanlarını dinleyebilmemiz için de bir fırsat yaratabilirdi.

Arkeolojihaber Murat Başlar - Rainer Czichon Kaynak: <https://m.youtube.com/watch?v=bop-l60luF8>

İnternet üzerinden yayın yapmak sizi yurtdışı da dâhil pek çok yere sorunsuz olarak bağlayabilir. Koç Üniversitesi AKMED'in "Arkeolojik Kazılar Webinarı" serisinde bunu gayet güzel bir şekilde gördük. Aynı şey ülkenin ve dünyanın çok uzak yerlerinde bulunan sesini hiç duymadığımız değerli araştırmacılar için de geçerli olabilirdi.

Çeşitliliği ve renkliliği sadece ArkeolojiHaber yaratabildi. ArkeolojiHaber'in "gündüz kuşağı" olarak adlandırılan serisinde yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin konuşma yapması canlı yayınlara yeni bir soluk getirdi. Bu sayede yeni kuşağın ne kadar harika işler yapmakta olduğunu, arkeolojinin geleceğinin şimdikinden çok daha güzel olacağını görme fırsatımız oldu.

Bir saat, ikiden; iki, üçten iyidir

Bir arada olunan "eski tip" arkeoloji sempozyumlarındaki en büyük sıkıntılardan bir tanesi konuşmacıların kendine ayrılan süreye riayet etmemesiydi. 15 dakikalık konuşmasını 45 dakika yapanlar yüzünden sempozyum programı aksardı, bu durum Kazı Sonuçları gibi sempozyumlarda bu pek çok kişinin başka salonda dinlemek istedikleri konuşmaları kaçırmasına neden olurdu. Aynı günde farklı yayıncılar tarafından birkaç saat arayla düzenlenen canlı yayınlarda da uzun konuşmalar yüzünden böyle aksaklıklar oldu.

Instagram'ın canlı yayın süresini neden bir saat ile kısıtlamış olduğu da uzayan canlı yayınlar sayesinde anlamış olduk! Bazı kişileri saatlerce hiç sıkılmadan dinlemiş olsak da, bir konuşmaya evrenin bütün hikmetini sığdırmaya çalışan konuşmacılar süre içinde dinleyicilerinin büyük bir çoğunluğunu kaybetti. Örneğin üç saat süren sıkıcı bir konferans sayesinde yıllardır ertelediğim kütüphanemi düzenleme işini hallettim, yayın açtı ama ben kapalıyım. Evde olmanın rahatlığı zaten bunu gerektirir. Ancak konuşmaları devam ederken dinleyicilerin o anda aslında ne yapmakta olduklarını konuşmacıların düşünmesi gerekir.

Konuşmaların bazılarında belirli bir planın olmadığı, konuşmaların daha çok “muhabbet” şeklinde gerçekleştirildiği de görüldü. Bu muhabbetler hoşça vakit geçirilmesini sağlayabilmiş olsa da, akışı planlanmamış konuşmalar bilimin sistematik olma niteliğini karşılayamadı.

#ONLINEARKEOLOJIKONFERANSLARI’nı yeniden düşünmek

Böylesi bir süreçle hepimiz ilk kez karşılaştık. Önümüzdeki yıllarda bu süreçleri daha fazla yaşayacak gibiyiz. Bir virüs yüzünden gelecekte evlerimize kapanmasak bile internetin gücünü, bize sunabileceklerini gördük ve genel olarak arkeoloji açısından bambaşka yeni ve güzel bir dünyaya girdik. Deneyimsizdik, hazırlıksızdık. Şimdi artık elimizde üç aylık pırıl pırıl bir deneyim var. Hatalarımızdan öğrenirsek gelecekte bu imkanlardan daha fazla yararlanabiliriz.

Bilgi paylaşımının, uzaklardayken bir arada olmanın tadını doya doya çıkardık, hatta bazılarıımıza bu fazla bile geldi. İnsan karnını doyurdukça en lezzetli yemek bile yavanlaşıyor. Geleceğimizde artık pek çok şey herkese açık olacak, konferans salonlarında yapılan konuşmalar da, sempozyumlar da canlı veya eski deyimle “banttan” ama mutlaka yayınlanacak, herkesin erişimine açılacak. Üç aylık deneyimimiz gösterdi ki bu yayınların rafinasyonuna korona öncesinden daha çok ihtiyacımız var.

Arz ve talep dengesi değeri doğrudan belirliyor. Organize olamayıp piyasaya çok sayıda konuşma sürdüğümüz için bir süredir arkeoloji konuşmalarının değeri düşüyor (enflasyon). Benzer şekilde konuşmalar uzadıkça izleyicileri açısından değerleri azalıyor. İzleyiciler yeni yüzleri görmeye, bilmedikleri sözleri duymaya ihtiyaç duyuyor. Arkeolojide çok sesliliğin acilen artması gerekiyor. Bu yapılırken kalitenin yükseltilmesini, geyik muhabbetinin azaltılmasını bekliyoruz. Yayıncılar arasında güçlü olanın hayatta kaldığı değil, hep birlikte organize olduğumuz bir yaklaşımın egemen olması gerekiyor. Konuşmacıların da az ama öz konuşmayı öğrenmesi gerekiyor. Geleceğimiz, müzesinden üniversitesine, kazısından sempozyumuna her anlamda online arkeoloji! Şimdiden hazırlanmaya başlamamız gerek.

Bugün son canlı yayınıımı izledim, şimdi bir süre kafamı dinlemek istiyorum.